

NIEUWE UITGAVEN

[RECENSIE]

Gita Deneckere, *Leopold I (1790-1865). De eerste koning van Europa*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2011, 736 pp., ISBN 9789085423805

In dit boek zoekt de auteur de denk- en gevoelswereld van de eerste Belgische koning te reconstrueren. Als rode draad gebruikt zij de uitgebreide briefwisseling met familieleden en onuitgegeven correspondentie met politieke sleutelfiguren. Door de ogen van Leopold stelt men vast hoe persoonlijke, dynastieke en internationale betrekkingen met elkaar vervlochten waren, mede als een gevolg van de succesrijke huwelijkspolitiek van de Saksen-Coburgs. Zo is er de omvangrijke correspondentie met de dochter van zijn zuster, de latere Queen Victoria, waarover Leopold zich al vroeg had ontfemd en die op haar beurt zou huwen met haar volle neef, Albert van Saksen-Coburg. De openhartigheid van de briefwisseling werd verzekerd via veilige communicatielijnen. Het resultaat is een hallucinant portret, zij het af en toe vermoeiend vanwege het repetitieve effect van brieven.

Interessant is de interactie tussen drie niveaus van machtsuitoefening: de verwevenheid van het Europese en het Belgische niveau, en in de marge daarvan de houding van de koning ten opzichte van de prille Vlaamse beweging. Het spelen op twee scènes bleek reeds bij de aanvaarding van de Belgische koningskroon. In Europa wilde Leopold de oorlog vermijden en de onafhankelijkheid van België veilig stellen, in België wilde hij orde en rust brengen. De volgende decennia bleef hij zich zien als een gezant van de vrede, als een bemiddelaar tussen toonaangevende transnationale monarchieën. Oorlogen veroorzaakten immers revoluties en gaven kansen aan het socialisme, wat hij de ziekte van de tijd noemde. In feite kwam reeds in 1848 een einde aan deze verbroedering tussen monarchieën als een gevolg van de doorbraak van de natiestaten, met de Eerste Wereldoorlog als afsluiting. Oorlogen werden niet meer gevoerd in naam van de vorst, maar in naam van het volk ter verdediging van het vaderland. Ook de vorst integreerde in de natiestaat.

De Franse Revolutie had Leopold getraumatiseerd. Bij de vraag hoe het dan verder moest, werd hij ook een mediator tussen tijdperken. Hoewel hij eindeloos fulmineerde tegen de hem opgedrongen Belgische grondwet, beschouwde hij het monarchale constitutionele systeem als een antwoord op de utopie van de volkssoevereiniteit, als een brug tussen de rode republiek en het autoritair despotisme. Het ging dan wel om de vroeg negentiende-eeuwse variant, het semiparlementarisme met de koning in een centrale rol. Daarbij gaf hij blijk van veel politieke psychologie. Vooreerst huldigde hij als verlicht behoudsgezinde een *realpolitik*. Als

de politieke context veranderde, moest men bereid zijn gematigde hervormingen door te voeren om erger en zeker een revolutie te voorkomen. Vandaar zijn instemming met de snelle toegevingen in 1848, vooral met het oog op de dreiging vanuit Frankrijk. Maatregelen waarmee hij voordien moeilijk had kunnen instemmen. Aangezien België als een rots in de revolutionaire branding standhield, kon hij zijn opvatting van de monarchie als model voor andere Europese staten naar voren schuiven. Daarnaast was hij reeds tijdens zijn Engelse periode, als echtgenoot van de in november 1817 overleden Britse kroonprinses, overtuigd geraakt van het belang van de publieke opinie en van de volksgunst. Van meet af aan investeerde hij in de opbouw van zijn populariteit bij het volk, vooral bij de niet-stemgerechtigde massa, gericht op het smeden van affectieve banden van aanhankelijkheid. De auteur spreekt in dit opzicht van de *“self-fashioning”*, van de *“remystificatie”*, van het *“theater”* van de monarchie. De enthousiaste menigte op straat werd de voornaamste graadmeter voor de bindende rol van de vorst.

Op die manier leverde de koning een fundamentele bijdrage tot de constructie van de Belgische natiestaat. Hij verpersoonlijkte de opbouw van een Belgische identificatie en van een Belgisch nationalisme. Dat gebeurde zowel via de banale vorm ervan (de eerste Belgische munt en de eerste Belgische postzegels met zijn beeldenaar) als qua verdere symboliek. Zo begon de ‘nationale feestdag’ te verschuiven van de septemberfeesten van 1830 naar de herdenking van Leopolds eedaflegging op 21 juli 1831, met een in dat opzicht ook aangepaste tekst van de *Brabançonne* in 1860. Zijn populistische visie op het koningschap deed hem in het ‘werkelijke land’ een tegengewicht zoeken voor het ‘wettelijke land’ vanwege de volgens hem absurde representatieve democratie van parlement, partijen, pers(vrijheid) en veelvuldige verkiezingen die de stabiliteit van het regime ondermijnden. De door hem gevoerde Belgisch-nationale identiteitspolitiek steunde op Kerk en katholicisme, op een verstrengeling van religie en patriottisme. Volgens de auteur zag hij, bij gebrek aan een gemeenschappelijke taal, de religie immers als het belangrijkste nationale bindteken. Het katholicisme was het nationalisme van België. Het verzekerde tevens een conservatieve ingesteldheid, zorgde voor sociale rust als een dam tegen Franse ideeën (het tweede gevaar vanuit Frankrijk), en bouwde een brug naar de andere katholieke machten in Europa. Zijn voorkeur voor unionistische regeringen kaderde daarin. Herhaaldelijk viel hij zwaar uit naar vrijmetselarij en liberale partijvorming: *“De echte ware ‘Belges de coeur et d’ âme’ waren de katholieken, de rest was een ragout van ‘Cosmopolites fit for nothing’”*, waarmee hij vooral de radicale liberalen viseerde. Later zou hij positiever oordelen over de doctrinaire liberale regeringen en werd hij meer gedwongen tot een positie van scheidsrechter. Terloops wijst de auteur op de verkeerde voorstelling door katholieke tijdgenoten, later overgenomen door historici, alsof de koning naar aanleiding van

de kloosterwet in 1857 voor het liberale straatgeweld zou zijn gezwicht, ten koste van de katholieke meerderheid en de laatste unionistische regering-De Decker. Het tegengestelde blijkt. Leopold was furieus om de liberale protestgolf in de grote liberale steden, die de Belgische eenheid en het internationale prestige schaadden, en waarin Napoleon III een argument tot annexatie kon vinden. Een dreiging die overigens reëel was. Volgens Leopold mocht het wetsontwerp, waarvan hij ook principieel voorstander was, onder geen beding worden ingetrokken. Toen de interne verdeeldheid tussen de katholieke ministers tot het ontslag van de regering leidde, hekelde hij de vaandelvlucht van deserterende ministers. Daarop werd de liberale regering-Rogier-Frère Orban gevormd. De natie viel tot zijn frustratie uiteen in een klerikaal en een antiklerikaal project. Met deze regering wilde Leopold overigens de militaire vestingwerken rond Antwerpen doorduwen, wat in 1862 tot de oprichting van de Meetingpartij leidde. Deze had tevens een uitgesproken flamingantisch en volks karakter, waarbij nu ook de koning zelf werd geïsoleerd. Vlak voor zijn dood herhaalde Leopold nog eens dat de liberale ministers België "*profondément et hostilement*" hadden verdeeld, terwijl het land in 1856 nog zo één was geweest.

Vanaf 21 juli 1856 hadden inderdaad grootse jubelfeesten plaats naar aanleiding van het zilveren ambtsjubileum van Leopold. Ook de flaminganten participeerden daarin, in tegenstelling tot de 25ste verjaardag van de onafhankelijkheid een jaar voordien. Toen hadden de bekendste Vlaamse dichters de uitgeschreven dichtwedstrijd nog geboycot. Intussen was bij KB van 27 juni 1856 wel besloten tot de oprichting van een 'Grievenscommissie'. Een timing die doet veronderstellen dat de regering elke wanklank wilde vermijden. Het flamingantisme maakte dus een onderscheid tussen regering en koning. Terecht? De auteur vindt van wel en steunt daarvoor op de zienswijze van Herman Van Goethem.¹ Daarvoor zijn ook argumenten. Helaas bevat de omvangrijke persoonlijke correspondentie van de koning amper een uitlating over de Vlaamse beweging, wat op niet veel belangstelling wijst. Bij gebrek aan directe bronnen blijft het dan een kwestie van *framing*. Het is duidelijk dat de koning het belangenparallèlisme met de Vlaamse beweging erkende in de strijd tegen annexatieplannen uit Frankrijk. Bij herhaling sprak hij aanmoedigende woorden tot de 'taalminnaren' met betrekking tot het belang van en het respect voor de Vlaamse taal. Daaruit besluiten tot Leopolds 'flamingantisme', zelfs tussen aanhalingstekens, of tot een "*welwillende romantisch-nationalistische (herderiaanse) houding*" ten aanzien van de Vlaamse beweging, gaat wel ver en vraagt om begripsverduidelijking. Er zijn ook contra-indicaties, alleszins bij situaties waarvan men mag aannemen dat de autocratische koning er persoonlijk

1. H. Van Goethem, *De monarchie en 'het einde van België'*. Een communautaire geschiedenis van Leopold I tot Albert II, Tielt, 2008, pp. 15-29.

greep op had. Niet alleen kende hij nauwelijks Nederlands, maar dat gold ook voor zijn kinderen. Toen prins Leopold in 1856 (!) vroeg of men op huldeblijken vanwege Vlaamse literaire verenigingen niet in het Nederlands moest antwoorden, plaatste paleismedewerker baron Goffinet “non” in de marge: “*qu’il n’y a jamais été écrit à personne en Flamand au nom du Roi*”. De voorzichtigheid gebood om zich buiten de taalstrijd te houden.² Gaat het deels dus ook niet om een verschil tussen retoriek en praktijk, in het “*theater van de monarchie*”? Volgens Leopold I had Napoleon I overigens grote fouten gemaakt: naties konden grote rampspoed en verliezen op termijn dan wel vergeten, een vernedering vergaten ze nooit.

[Harry Van Velthoven]
